

**Хотинська-Нор О. З.**  
*завідувачка кафедри нотаріального, виконавчого процесу  
та адвокатури, прокуратури, судоустрою  
Навчально-наукового інституту права  
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,  
докторка юридичних наук, професорка*

## **СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ АДВОКАТІВ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ**

Воєнний стан, запроваджений в Україні з початком повномасштабного вторгнення росії на територію нашої держави, запровадив нові умови існування українського суспільства, держави та їх інституцій. Адвокатура не стала винятком. Як інститут громадянського суспільства, що є невід'ємним елементом механізму здійснення правосуддя в державі, вона відчула на собі весь тягар, зумовлений потребою у забезпеченні сталого функціонування системи захисту прав та інтересів особи.

Вітчизняні дослідники підкреслюють, що «адвокатура України в умовах війни продемонструвала внутрішню консолідованість, а також зовнішню спроможність діяти пліч-о-пліч з інститутами громадянського суспільства та органами держави у спільному завданні протидії збройній агресії проти України. ...Незважаючи на загрози та виклики, які постали перед українськими адвокатами через війну, вони докладають усі сили та залучають усі можливі ресурси (фізичні, інтелектуальні, фінансові, комунікативні), щоб забезпечити стале функціонування правосуддя в державі, запобігти порушенню прав людини на справедливий суд і належну правову допомогу. Адвокатура в Україні розвиває свій потенціал та відкриває нові горизонти для адвокатської діяльності» [1].

Новим викликом для адвокатів в умовах війни стала потреба швидкого реагування на зміну попиту на адвокатські послуги, в основі якої – масштабні міграційні процеси, складні економічні реалії, значний перекис із «мирної цивілістики в бік воєнно зумовленої кримінальної практики». Сукупно це поставило на порядок денний для багатьох юридичних компаній, адвокатських об'єднань і індивідуально практикуючих адвокатів питання «виживання» у професії, зокрема структурної оптимізації та переорієнтації професійних інтересів. Остання безпосередньо пов'язана з тенденцією спеціалізації адвокатської діяльності, яка попри відсутність необхідної формалізації активно розвивалася в Україні.

Станом на 2019 рік найбільш прибутковими для вітчизняних юридичних компаній називалися практики вирішення спорів, корпоративне та податкове право. Прогнозувався розвиток бутикових адвокатських фірм, зосереджених на передових практиках – судовій, податковій і кримінальній [2].

Водночас, попит на спеціалізацію, на «профільних» чи навіть «вузько

профільних адвокатів» визначається і коригується умовами, в яких «живе» держава та суспільство.

Наразі можна констатувати, що війна, хоч і внесла свої корективи в реалізацію зазначених вище прогнозів, змінивши акценти в розвитку окремих адвокатських практик, стала додатковим, вимушеним поштовхом до розвитку спеціалізації в адвокатській діяльності.

Фахівці цілком справедливо відзначають, що адвокатські практики розвиватимуться паралельно з воєнною ситуацією. Зазначається про актуальність податкового права, кримінального права, банкрутства, аграрного та земельного права. Водночас найменш перспективними сьогодні є сфери обслуговування всіх видів розважального бізнесу, супровід інвестицій, операцій з цінними паперами, банківське право, питання антимонopolного права, тендерні суперечки [3].

Від себе додамо, що загалом окреслені напрями опосередковують надання адвокатом послуг щодо обслуговування господарської діяльності юридичних осіб. Привабливість такого типу клієнта, притаманна умовам мирного часу (стабільна фінансова спроможність і потреба юридичного супроводу), в умовах війни меркне, оскільки в кризовий період, оптимізуючи свої витрати та оцінюючи ризики, такі клієнти одним із перших кроків або мінімізують запит, або взагалі відмовляються від адвокатських послуг [4].

Натомість правнича допомога фізичним особам споконвіку визначала соціальне призначення адвокатури. Людина внаслідок своєї інтегральної біосоціальної природи, яка визначає наявність у неї інстинктів, потягів, потреб, інтересів, що трансформуються у відповідні права та обов'язки, завжди перебуватиме у фокусі адвокатури як джерело її існування [4].

Але і цей сегмент попри свою відносну стабільність зазнав коректив. Через причини, які ми назвали вище (міграція, внутрішнє переміщення, фінансова скрута тощо), відзначається суттєвий спад звернень громадян до адвокатів. Утім, водночас, прогнозується післявоєнний шквал розлучень, позовів про поділ майна, а також з питань, які пов'язані з інтересами дітей. Обережні прогнози робляться щодо майбутнього попиту на захист трудових прав, а також суперечок щодо компенсації збитків, завданих воєнними діями [3]. Крім того, уже сьогодні гостро постають питання, які слід вирішувати в рамках окремого провадження цивільного судочинства: визнання осіб безвісно відсутнім або померлим, встановлення юридичних фактів тощо. Традиційно затребуваною залишається кримінальна практика. Проте і в ній війна змінила акценти. Варто лише згадати, що у березні 2022 року КК України було доповнено ст. 111-1 «Колабораційна діяльність».

Однак у перспективі спеціалізацію в адвокатурі, зумовлену умовами воєнного стану, слід розглядати більш глобально, зокрема в контексті ідеї розвитку системи військової юстиції, в якій адвокатура повинна посісти своє належне місце.

Війна актуалізувала дискусію щодо відновлення військових судів,

військової прокуратури, ідею створення військової поліції. Але мало хто говорить про формування військової адвокатури. Водночас, особливості військової сфери – статутних відносин між військовослужбовцями, наявність у них специфічних прав і обов'язків порівняно з цивільним, вчинення ними злочинів..., усе це вимагає наявності в адвоката специфічних знань. Спеціалізація тут природньо слугуватиме детермінантою професіоналізму, що ґрунтується на можливості застосування спеціальних знань і досвіду.

Якщо звернути увагу на досвід західних партнерів, який давно слугує орієнтиром у розвитку багатьох вітчизняних інституцій, то військова адвокатура ефективно функціонує в країнах альянсу НАТО, а також в Ізраїлі. Тому, було б доцільно та корисно його вивчити та проаналізувати на предмет трансплантації у національну правову систему.

Насамкінець зауважимо, що війна зумовлює трансформації в адвокатурі, як і в інших сферах життєдіяльності суспільства. Проте, в контексті порушеної нами проблематики хочеться нагадати відому життєву мудрість: «Якщо закриваються одні двері, – відкриваються інші!», доповнену словами відомого французького письменника Андре Жіда: «Але вся біда в тому, що ми дивимося на замкнуті двері і не звертаємо уваги на ті, що відкрилися».

#### **Список використаної літератури:**

1. O. Khotynska-Nor, N. Bakaianova, 'Transformation of Bar in Wartime in Ukraine: on the Way to Sustainable Development of Justice (On the Example of Odesa Region). 2022. 3(15). *Access to Justice in Eastern Europe*. 146-154. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.2-n000322>
2. Шевчук А. Крупной рыбе вход разрешен: тренды-2019 для юридического рынка. *delo.ua*. 21.02.2019. URL: <https://delo.ua/business /krupnoj-rybe-vhod-razreshen-trendy-2019-dlja-jur-350219/> (дата звернення 24.10.2022).
3. Дмитрієва О., Журба О. Виходу з кризової ситуації немає жодного, окрім перемоги України. *Юридична Газета online*. 17.08.2022. URL: <https://yur-gazeta.com/war-and-law/vihodu-z-krizovoyi-situaciyi-nemaє-zhohnogo-okrim-peremogi-ukrayini.html> (дата звернення 24.10.2022).
4. Хотинська-Нор О. Спеціалізація як перспектива розвитку адвокатури України. *Право України*. 2019. № 12. С.84-96.